

lür (Süleyman Nazif, "Menâkıb-ı Hünervârân", *SF*, nr. 1564-90, 5 ağustos 1926, s. 178-179; Ali Cânib, "Mühim Eserlerden : Menâkıb-ı Hünervârân'a Dâir", *HM*, nr. 28, 9 Haziran 1927, s. 24-25; Köprülüzâde Mehmed Fuad, "Müverrih Âlî'nin Bir Eseri", *HM*, nr. 45, 6 Teşrinievvel 1927, s. 364-365; a.mlf., "Müverrih Âlî", *Cumhuriyet*, 18 Mart 1928; bunlardan daha önce de: Ahmed Refik, "Türk İrfanına Hizmet Edenler: Gelibolulu Âlî", *Tevhîd-i Efkâr*, nr. 1042, 19 Mayıs 1924).

Edebiyat tarihi kitaplarında başlangıçta yer almayan Âlî, Fuad Köprülü'nün Şehabeddin Süleyman ile hazırladığı *Yeni Osmanlı Tarih-i Edebiyatı*'nda (1914) kısa da olsa tarihçiler arasında ilk defa yer alabilmiş, İbnülemin'in büyük mukaddimesinden sonra Sadeddin Nüzhet'in *Tanzimat'a Kadar Muhtasar Türk Edebiyatı Tarihi* (1931) ile Ağâh Sırrı Levend'in *Türk Edebiyatı Tarihi*'nde biraz daha yer kazanmış, Sadeddin Nüzhet'in *Türk Şairleri*'nden sonra da bibliyografyada ismi görülen edebiyat tarihi kitaplarında daha büyüyen bir alâkânın konusu olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Ahdî, *Gülşen-i Şuarâ*, İÜ Ktp., İbnülemin, nr. 3111, vr. 57^a-58^a; a.e., *Millet Ktp.*, Ali Emîrî, Tarih, nr. 774, vr. 44^a-46^b; Âlî, *Nushatü's-se-lâtin* (nşr. A. Tietze, *Muştafâ 'Âlî's Counsel for Sultans of 1581*), Wien 1982, II, 174-224; Kınalızâde, *Tezkire*, II, 591-595; Beyânî, *Tezkire*, İÜ Ktp., TY, nr. 2586, vr. 52; Riyâzî, *Tezkire*, Süleymaniye Ktp., Lala İsmâil, nr. 314, vr. 90^a-91^a; Kafzâde Fâizî, *Zübdetü'l-eş'âr*, Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1877, vr. 61^a-62^a; Seyyid Mehmed Rızâ, *Tezkire*, İstanbul 1316, s. 66-67; Hammer, *GOD* (1837), III, 115-123; Osmanlı Müellifleri (1342), III, 86-94; İbnülemin, *Menâkıb-ı Hünervârân* (Âlî), Mukaddime 1926, s. 3-133; Babinger, *GOW* (1927), s. 126-134 (trc. s. 141-148); Ergun, *Türk Şairleri* (1936), I, 38-43; *TYDK* (1947), I, 185-189; Ağâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatında Şehr-Engizler ve Şehr-Engizlerde İstanbul*, İstanbul 1958, s. 51-53; a.mlf., *Türk Edebiyatı Tarihi* (1973), I, 390-393 (burada verilen *Kühû'l-ahbâr*'daki şairler listesi, atlamalar olduğundan çok eksiktir; msl. II. Selim devri şairlerinin sayısı elli iki olduğu halde, sadece yedisinin ismi kaydedilmiştir); Karatay, *Türkçe Yazmalar* (1961), II, 126; Alessio Bombaci, *Storia della Letteratura Turca*, Milano 1962, s. 362; a.e. (Fr. trc. I. Melikof), *Histoire de la littérature Turque*, Paris 1968, s. 333-334; Atsız, *Âlî Bibliyografyası*, İstanbul 1968; Kocatürk, *Türk Edebiyatı* (1970), s. 374-375, 407-409; Banarlı, *RET*, s. 611-613; E. Birnbaum, "The Date of 'Âlî's Turkish Mesnevi Mihr ü Mâh", *BSOAS*, XXIII (1960), s. 138-139; A. Tietze, "Mustafâ 'Âlî of Gallipoli's Prose Style", *Ar.Ott.*, V (1973), s. 297-319; a.mlf., "The Poet as Critique of Society a 16-Century Ottoman Poem", *Turcica*, IX/1, Paris 1977, s. 120-160 ("*Hülâsatü'l-ahvâl der letâfet-i mevâ'iz-i sahihü'l-hal*" in transkripsiyonlu metni ve İngilizce tercümesi); a.mlf., "Postscript to *Turcica* IX/1, p. 120 f.", a.e., XI (1979), s. 205-209 (aynı metnin *Lâyihatü'l-hakika*'daki şekline göre nüsha farkları); Mustafa İsen, "Edebiyat Tarihi Açısından Kühû'l-Ahbâr", *TDEAr.*, II (1983), s. 49-57; a.mlf., "Kühû'l-ahbâr'ın Şairlerle İlgili Kısımlarının Kaynakları", a.e., III (1984), s. 87-120; C. H. Fleischer, "Mustafâ 'Âlî's Curious Bits of Wisdom", *WZKM*, LXXVI (1986), s. 103-109; a.mlf., *Bureaucrat and Intellectual in the Ottoman Empire, The Historian Mustafa Âlî (1541-1600)*, Princeton, 1986; Klaus Röhrborn, "Mustafa Âlî und die osmanische Promemorien-Literatur bis zur Mitte des 17. Jahrhunderts", *ZDMG*, XIII/1 (1987), s. 34-43; Mehmed Çavuşoğlu, "Âlî'de Tenkid", *Osm.Ar.*, VII-VIII (1988), s. 177-180.

ÖMER FARUK AKÜN

ALİ MÜNŞİ

(ö. 1146/1733)

XVIII. yüzyılın tanınmış
Osmanlı saray hekimlerinden.

İstanbul'da doğdu. Daha çok Bursa'da oturduğundan Bursalı Ali Efendi adıyla tanınmaktadır. Kaynaklarda biyografisine rastlanmayan Ali Münşi hakkında Sâlim, *Tezkiresi*'nde kısa bir bilgi ver-

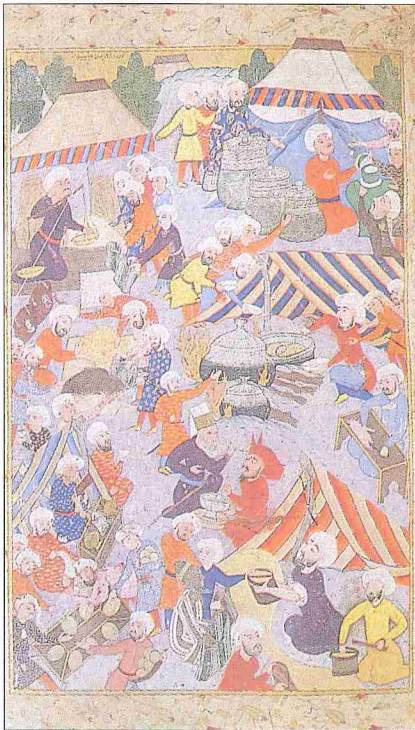
mektedir. Burada onun, Bursa'nın ilim adamları yetiştirmekle tanınan ailelerinden Menteşzâdeler'e mensup olduğu ve medrese tahsilinden sonra Bursa'daki Yıldırım Bayezid Dârüşşifası'nda Mevlevî hekimlerden Ömer Şifâî Dede'den tıp tahsil ettiği bildirilmektedir.

Bazı medreselerde müderrislik yaptıktan sonra İstanbul'da hekimlikteki maharetiyle kısa zamanda şöhret kazanarak saray hekimi oldu ve Galata Sarayı Hastalar Dairesi başhekimliğine getirildi. Doğu ve Batı dillerini de bilen Ali Münşi genç yaşta vefat etti.

F. N. Uzluk 1954 yılındaki bir yayınında, Müstakimzâde tarafından Üsküdar'da Himmet Dede Tekkesi civarında olduğu kaydedilen Ali Münşi'ye ait mezarı bulup tamir ettirdiğini zikretmektedir. Zeynep Kâmil Hastanesi karşısındaki küçük kabristanda bulunan bu mezar ve kitâbeli mezar taşı daha sonra hastanenin önündeki yolun genişletilmesi sırasında Karacaahmet Mezarlığı'na taşınmıştır. Mezar taşı kitâbesinden, ölüm tarihi ve saray hekimi oluşundan başka, filozof mizaçlı ve şair olduğu da anlaşılmaktadır. Bursa'da öldüğü ve üstadı Hekim Şifârî'nin kabri civarında gömülü bulunduğu na dair bazı kaynaklardaki (TA, II, 85) bilgiler yanlış olmalıdır.

Ali Münşi'nin İstanbul kütüphanelerinde telif ve tercüme birçok eseri vardır. Dârüssaâde ağası Beşir Ağa'ya itihafen dokuz bölüm halinde kaleme aldığı *Cerrahnâme* adlı eserin yazmaları Nuruosmaniye (nr. 3545) ve Süleymaniye (Hâlet Efendi, nr. 751) kütüphanelerindedir. Bu eserin şişlerden bahsedilen bölümünde Paracelsus'un adı da geçmektedir. Birleşik ilaçlara ait *Biddâtü'l-mübtedî* adlı eserini 1731 yılında kaleme alan Ali Efendi, bu eserinde alfabetik sıraya göre ilaçların terkip ve tariflerini de vermektedir (Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 1006; Nuruosmaniye, nr. 3465; Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 2469). Eserin tıp tarihi bakımından önemli bir özelliği de maden sularının şifalı hassalarından bahsetmesidir. Ali Münşi, Alman hekimi Adrian von Mynsicht'in bir eserini *Kitâb-ı Münsiht Tercümesi* adıyla Türkçe'ye çevirmiştir (Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Deontoloji Kürsüsü Kitaplığı, Y, 47; İÜ Ktp., TY, nr. 7055; TSMK, Hazine nr. 548). Ayrıca diğer bir Alman hekimi olan Michael Ettmüller'in ilaçlara dair *Chemia experimentalis atque rationalis curiosa* (Aussfeld 1684) adlı eserini de *Kurâdatü'l-kimyâ* adıyla tercüme etmiştir (İÜ Ktp., TY, nr. 4133). Ali

Nusretname'den minyatürlü bir sayfa
(TSMK, Hazine, nr. 1365, vr. 93^b)

Münşî'nin *Risâle-i Pâdzehir* adlı eserinden başka, Madagaskar ve Kunuri adaları halkının "Taverkaze", Fransızlar'ın "Coco-de-mer" dedikleri, Latince ismi "Lodoicea seychellarum" olan "nârcîl-i bahrî" (deniz hindistancevizi) hakkında *Risâle-i Fevâid-i Nârcîl-i Bahrî* adında küçük bir eseri daha vardır. Bu risâlenin yazma bir nüshası, Ali Münşî'nin, kınanının (quinaquina) özelliklerine dair kaleme aldığı ve Sadrazam Hekimoğlu Ali Paşa'ya ithaf ettiği *Tuhfe-i Aliyye* adlı eseri ve *ipecacuanha* (özellikle amipli dizanteri tedavisinde kullanılan bir bitki) üzerine yazdığı diğer monografisi ile birlikte İstanbul'da Millet Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (nr. 278). *Tuhfe-i Aliyye*'nin başka bir yazma nüshası ise Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Esad Efendi, nr. 2483/1).

Ali Münşî *İpecacuanha Risâlesi*'nin ilk bölümünde, Güney Amerika'dan gelen *ipecacuanhanın* 1690'lı yıllarda hekim Helvetius tarafından Fransa'da hastanelerde tecrübe edilip tanıtılırken daha 1686'da İstanbul'da bilindiğinden bahsetmekte ve bu eserini 1733'te kaleme aldığını belirtmektedir. Buna göre risâlesini ölümünden kısa bir süre önce tamamlamış olmalıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Sâlim, *Tezkire*, İstanbul 1315, s. 626-627; Müstakimzâde, *Mecelletü'n-Nisâb*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 628; Osmanlı Müellifleri, III, 228; Feridun Nâfiz Uzluk, XVIII. Yüzyıl Türk Hekimlerinden Bursalı Ali Münşî'nin *İpecacuanha Monografisi*, Ankara 1954, s. 3, 7-8; a.mlf., *Über das Heilmittel Ipecacuanha von Ali Münshi aus Bursa*, Estratto da "Atti" del XIV. Congresso Internazionale di Storia della Medicina, Roma-Selerno 1954, II; Bedi N. Şehsuvaroğlu, *Eczacılık Tarihi Dersleri*, İstanbul 1970, s. 303; Adıvar, *Osmanlı Türklerinde İlim*, s. 165-166, 189-190, 195; Arslan Terzioğlu, *Die Hospitâler und andere Gesundheitseinrichtungen der osmanischen Palastbauten...*, München 1979, s. 193; TA, II, 85.

ARSLAN TERZIOĞLU

ALİ b. MÜŞİR

(علی بن مسهر)

Ebû'l-Hasen Ali b. Müşir
el-Kureşî el-Kûfî
(ö. 189/805)

Musul kadısı ve hadis âlimi.

120 (738) yılı dolaylarında doğdu. Yahyâ b. Saîd el-Ensârî, Hişâm b. Urve, Âsım el-Ahvel, A'meş ve Ebû Mâlik el-Eşcaî gibi birçok üstattan hadis dinledi. Kendisinden de Hâlid b. Mahled, Serî es-Saka-

tî, Ebû Bekir b. Ebû Şeybe, Ali b. Hucr, Osman b. Ebû Şeybe gibi meşhur âlimler hadis rivayet ettiler. Rivayet ettiği hadisler *Kütüb-i Sitt'e*'de mevcuttur. 166 (783) yılında tayin edilip 174'te (790) azledildiği Musul kadılığı göreviyle meşhur oldu. Tarihi belli olmamakla beraber bir ara İrmîniye kadılığı da yaptı. Bu görevde iken gözlerinden rahatsızlandı; kendisinden önceki kadının teşvikiyle onu tedavi eden tabip gözlerini kör etti. Daha sonra Kûfe'ye döndü.

Bilhassa Kûfeliler'den çok hadis rivayet etmiştir. Âmâ iken ezberden rivayet ettiği hadisler bazı hadisçiler tarafından ihtiyatla karşılanmıştır. Abdullah b. Nümeyr onun bütün kitaplarını toprağa gömdüğünü, daha sonra zaman zaman kendisini ziyarete gelerek muhtelif râveler hakkında bilgi aldığını söylemektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, VI, 297; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, VI, 74, 121; İbn Hallikân, *Vefeyât*, VI, 387; Zehebî, *Tezkiretül-huffâz*, I, 290-291; a.mlf., *A'lâmü'n-nübelâ*, VIII, 484-486; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 383-384; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, I, 325.

İSMAİL L. ÇAKAN

ALİ b. MÜŞEYMEŞ

(علی بن مشيمش)

Beylikler dönemi
Anadolu'da eser veren bir mimar.

XIV. yüzyılın ikinci yarısında yaşamıştır; doğum ve ölüm tarihleri bilinmemektedir. Adına, Selçuk'taki Aydınoğulları dönemine ait İsâ Bey Camii'nin 777 (1375) tarihli kitabesinde rastlanmaktadır. Bu kitâbede geçen Dimaşkî nisbesinden Şamlı olduğu anlaşılan Ali b. Müşeymeş, ilk olarak Şam Emeviyye Camii'nde ortaya çıkan ve daha sonra Di-

yarbakır Ulucamii ile Güneydoğu Anadolu'daki bazı Artuklu camilerinde devam eden plan şemasını, XIV. yüzyılın sonlarına doğru Batı Anadolu'da yeniden uygulama alanına çıkarmıştır. Bu çalışmada, ayrıntılara girildiğinde daha da iyi görülebilen, çeşitli tesirlere getirdiği ustaca yorumuyla orijinal bir eser ortaya koymuştur. Bu durum onun, Türk ve İslâm mimarilerini iyi incelemesinden gelen köklü bir mimarlık kültürüne sahip olduğunu göstermektedir.

Kitâbe tarihi 820 (1417) olan Merzifon'daki Çelebi Mehmed Medresesi ile Amasya'daki Bayezid Paşa Camii'ni (822/1419) yapan mimar Ebû Bekir b. Muhammed b. Hamza el-Müşeymeş ve Ankara'daki Karacabey Külliyesi'ni (848/1444) yapan Sinâneddin Ahmed b. Ebû Bekir el-Müşeymeş de aynı mimar ailesinden gelmektedirler. Ayrıca İsâ Bey Camii'nde Ali b. Müşeymeş ile beraber çalışan ve onunla aynı nisbeyi taşıyan, mihrapta ismi kayıtlı Ali b. Dâvûd ed-Dimaşkî'nin de Ali b. Müşeymeş'in akrabası olması kuvvetle muhtemeldir. Usta-çırak düzeniyle kendi içinde mimar yetiştiren bu aileden, yapı kitâbelerinde adlarına rastlanmayan başka sanatkarların da çıkmış olması mümkündür.

BİBLİYOGRAFYA :

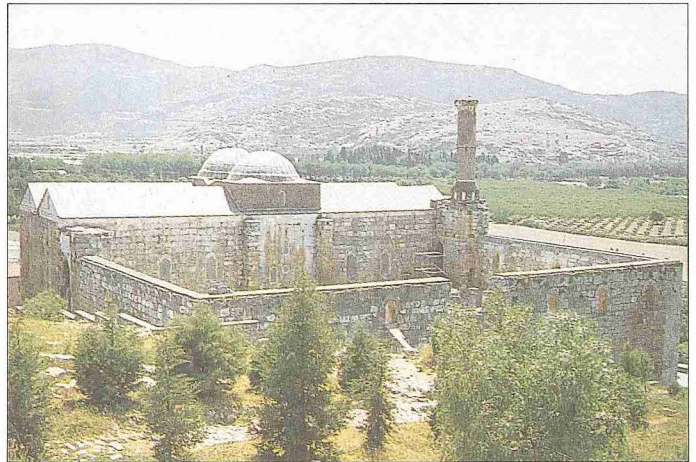
Ch. Texier, *Asie Mineure*, Paris 1862, s. 311; L. A. Mayer, *Islamic Architects and Their Works*, Genève 1956, s. 54; Zeki Sönmez, *Başlangıçtan XVI. Yüzyıla Kadar Anadolu'daki İslâm ve Türk Devri Yapılarında Çalışan Sanatkarlar* (doktora tezi, 1981), İÜ Ed. Fak., s. 239-243; K. Otto-Dorn, "Die İsa Bey Moschee in Ephesus" *Istanbul Forschungen*, XVII, Berlin 1950, s. 115-132.

ZEKİ SÖNMEZ

ALİ el-MÜTTAKİ

(bk. MÜTTAKİ el-HİNDİ).

Ali b. Müşeymeş tarafından inşa edilen İsâ Bey Camii - Selçuk / İzmir